

ZARAFSHON VOHASI AHOLISI TO‘G‘RISIDAGI MA‘LUMOTLAR
TARIXSHUNOSLIGI. (XX ASR)

Sayfutdinov Feruz Ilniyazovich

Osiyo Xalqaro Universiteti Tarix va filologiya kafedrası o‘qituvchisi.

E-mail: sferuz1011@gmail.com

Tel: +998936857755.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10684791>

Annotatsiya. Zarafshon vohasida XX asr mobaynida ko‘plab tarixchi tadqiqotchilartomonidan etnologik tadqiqotlar olib borildi olimlar o‘z asarlarida voha etnologik tarkibi haqidagi qimmatli ma‘lumotlarni keltirishgan maqolamiz davomida shu taqiqotlarning tarixshunoligi haqida fikr yuritimiz

Kalit so‘zlar: Etnologiya, tarixshunoslik, etnologik tadqiqotlar, Zarafshon vohasi, urug‘, qabila, millat.

HISTORIOGRAPHY OF INFORMATION ABOUT THE POPULATION OF THE
ZARAFSHAN OASIS. (20TH CENTURY)

Abstract. Ethnological studies were carried out by many historians and researchers in the Zarafshan oasis during the 20th century. In our article, scientists provided valuable information about the ethnological composition of the oasis.

Key words: Ethnology, historiography, ethnological research, Zarafshan oasis, clan, tribe, nation.

ИСТОРИОГРАФИЯ СВЕДЕНИЙ О НАСЕЛЕНИИ ЗАРАФШАНСКОГО
ОАЗИСА. (20 ВЕК)

Аннотация. Этнологические исследования проводились многими историками и исследователями Зарафшанского оазиса на протяжении XX века. В нашей статье ученые предоставили ценные сведения об этнологическом составе оазиса.

Ключевые слова: Этнология, историография, этнологическое исследование, Зарафшанский оазис, род, племя, народ.

XX asr Zarafshon vohasi aholisining etnik tarkibini tadqiq etish bo‘yicha olib borilgan izlanishlarning mazmun-mohiyatiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, bu borada keng qamrovli ishlar olib borilmagan bo‘lsa-da, bevosita mavzu doirasida turli rakurslarda tadqiqotlar amalga oshirilganligi ko‘zga tashlanadi.

Aslida Zarafshon vohasi aholisining etnik tarkibi bo‘yicha dastlabki ilmiy izlanishlar XIX asrning so‘nggi choragida boshlangan bo‘lib, asosan rus sharqshunos va etnograf olimlari vohaga tashrif buyurib, bu borada o‘zlarining dastlabki fikr-mulohazalarini bildirgan edilar.

Bundan ancha oldin N. Xanikov tomonidan boshlangan bu tarzda izlanishlar A.D. Grebenkin tomonidan yanada izchillik bilan davom ettirildi. Vohaga tashrif buyurgan mashhur rus turkologi V.V. Radlov bir qator viloyat va tumanlarda bo‘lib, mahalliy aholining etnik tarkibi, til va lahja xususiyatlari masalalarni o‘z asarlarida ancha batafsil yoritdi¹.

¹Радлов В.В. Из Сибири. Страницы дневника. – М.: 1989. – С. 532.

XX asrning 20-yillaridan Oʻrta Osiyo aholisini etnografik jihatdan tadqiq etishning yangi bir bosqichi boshlandi. Bu davrda etnografik tadqiqotlar xarakteri va ahamiyati haqida tarixshunoslik tadqiqotlarida tahlil etilgan. Bu tadqiqotlar XIX asr oxiri–XX asr boshlarida olib borilgan koʻplab tadqiqot natijalariga tayangan, yangi ilmiy materiallar toʻplashga katta ahamiyat berilgan boʻlib, asosan, Turkistonning milliy-hududiy chegaralanishi bilan bogʻliq keng qamrovli tadqiqotlardan iborat boʻlgan, shuningdek, Zarafshon vohasini oʻrganishda XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab nashr etila boshlagan “Samarqand viloyatini maʼlumot kitobi” nomli statistik jurnal alohida manba sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu statistik maʼlumotlar jurnalida koʻpgina tarixiy, etnik va etnografik maʼlumotlar berib borgan tadqiqotchilardan V.L. Vyatkin, jurnal muharriri M.M. Virskiy², M.Andryev tadqiqotlari oʻz aksini topgan. V.L. Vyatkin³ tomonidan Abu Tohir Hojaning “Samarqand” kitobi tarjimai, Samarqandning tarixiy obidalari, jumladan “Afrosiyob” qadimiy shaharning oʻrganilishi asnosida “Afrosiyob” nomli kitobini nashr qilgan.

XX asrning 20- yillarida oʻzbeklar etnogenezi va urugʻ-qabilaviy tuzilishi, ijtimoiy va oilaviy turmushi, xoʻjaligi va boshqa masalalarga oid bir necha etnografik asarlar paydo boʻldi.

Ilk nashrlardan professor YE.D. Polivanov⁴ va etnograf A.P. Potapovlarning⁵ ishlari diqqatga sazovordir.

Bu davrdagi statistik maʼlumotlarda nafaqat Zarafshon vohasi balki Turkiston oʻlkasining barcha hududlaridan toʻplangan aholi etnik tarkibi, turli etnoslar hamda etnik jamoalar soni, joylashuv xususiyatlari, aholining barcha okrug, uyezd, volost, qishloq jamoalari boʻyicha taqsimlanishi toʻgʻrisidagi maʼlumotlar umumlashtirilgan.

XX asr boshlarida Turkistondagi etnik holat, shu jumladan, Zarafshon vohasining etnik tarkibi, turmush-tarzi, xoʻjaligi boʻyicha M.S. Andryev⁶, I.I. Zarubin⁷, I. Magidovich⁸ kabi olimlar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar voha tarixshunosligi uchun muhim manbadir.

I.I. Zarubinning “Samarqand viloyati aholisi” nomli kitobida viloyatda istiqomat qiluvchi aholining soni, etnik tarkibi va joylashuvi taxlil qilgan boʻlsa, M.S. Andryev viloyatdagi tarixiy obidalardagi rang-tasvir, yodgorliklardagi yozuvlarni oʻrganish orqali aholining etnografiyasini tahlil etgan. I.P. Magidovich esa nafaqat vohaning balki Oʻrta Osiyo mintaqasining geografik xaritasini tarixiy manbalar bilan qiyosiy tahlil etib, ularning joylashuv oʻrni, aholi punktlari oʻrnini koʻrsatib bergan.

² Virский М.М. Волости Зерафшанского округа по сведениям 1873-1874 гг. // МСТК. Под. ред. Н.А. Маева. Вып. 4. – СПб, 1876. – С. 261.

³ Вяткин В.Л. Материалы к исторической географии Самаркандского вилаята // СКСО. 1912. Вып. VII. – Самарканд, 1902. – С. 309.

⁴ Поливанов Е.Д. Этнографическая характеристика узбеков. Вып. 1. Происхождение и наименование узбеков. – Т. 1926. – С. 198.

⁵ Потапов Л.П. Материалы по семейно-родовому строю у узбеков «кунград». 1930. – С. 98.

⁶ Андреев М.С. Некоторые результаты этнографической экспедиции в Самаркандской области в 1921 году. – Ташкент: “Наука”, 1922. – С. 200.

⁷Зарубин И.И. Население Самаркандской области. (Численность этнографический состав и территориальное распределение с этнографической картой). – Ленинград: Изд. Акад. наук, 1926. – С.8-25.

⁸Магидович И. Население // Материалы по районированию Средней Азии. Книга 1. Территория и население Бухары и Хивы. Часть 1. Бухара. – Т., 1926. – С. 211.

Sovet davri tarixshunosligida dastlab V.V. Bartold⁹, O.A. Suxareva, B.X. Karmisheva¹⁰ kabi tadqiqotchilar Buxoro, Samarqand viloyatlari va Janubiy O‘zbekiston hududi etnik qiyofasini o‘rganish jarayonida Zarafshon vohasiga birmuncha to‘xtalib o‘tganlar. Garchi V.V. Bartold Zarafshonning etnik tarixi masalasiga maxsus to‘xtalmagan bo‘lsa-da, mintaqa tarixiga bag‘ishlab yozgan bir qator maqolalarida voha tarixi uchun muhim materiallar keltirgani diqqatni jalb qiladi.

Xulosa qilib XX asr mobaynida yurtimiz va xorijilik ko‘plab tarixch, etnograf olimlar tomonidan Zarafshon vohasi etnologik tarkibi haqida izlanishlar olib borildi va ularni shartli ravishda ikkiga bo‘ldik mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar izlanishlari shu asosda bu taqdiqotlarning tarixshunosligini tuzishga harakat qildik. Zarafshon vohasi Markaziy Osiyo mintaqasining qoq markazida joylashganligi sabab ko‘plab izlanuvchilarni o‘ziga jalb etib kelgan shu sababga ko‘ra hudud etnografik tadqiqotlari tarixshunosligini o‘rganish muhim masala hisoblanadi.

REFERENCES

1. Ilniyoz o‘g‘li, S. F. (2023). XIX ASRDA XONLIKLARNING O‘ZARO SAVDO MUNOSABATLARI. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2 (8), 111–114.
2. Sayfutdinov Feruz Ilniyozovich. (2023). USING GIS SOFTWARE AND THE IMPORTANCE OF DIGITAL HISTORY IN THE STUDY OF HISTORY. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(10), 31–33. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue10-06>
3. Sayfutdinov, F. (2023). THE IMPORTANCE OF DIGITAL TECHNOLOGY IN TEACHING HISTORY. *Modern Science and Research*, 2(10), 719–723. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24678>
4. Sayfutdinov, F. (2023). ANALYSIS OF DATA ON LAND OWNERSHIP AND LIVESTOCK FARMING OF KARAKALPAKS. *Modern Science and Research*, 2(10), 650–657. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25727>
5. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o‘g‘li. (2023). XIX ASRDA XONLIKLARNING O‘ZARO SAVDO MUNOSABATLARI. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(8), 111–114. Retrieved from <http://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/284>
6. Sayfutdinov F. (2024). ETHNIC COMPOSITION OF THE ZARAFSHAN OASIS (2ND HALF OF THE 20TH CENTURY). *Modern Science and Research*, 3(1), 577–581. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28335>
7. Sayfutdinov Feruz Ilniyozovich. (2023). STUDY OF THE KARAKALPAK PEOPLE IN ETHNOLOGICAL SCIENTIFIC WORKS HISTORY. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 61–68. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-11>

⁹ Бартольд В. В. Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азии // Сочинения. Т. II. Ч. 2– М.: Наука, 1964. – С. 195.

¹⁰ Кармышева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана (по этнографическим данным). – М.: Наука, 1976. – С. 21.

8. Sayfutdinov, F. (2023). ILLUMINATION OF KARAKALPAK PEOPLE IN ETHNOGRAPHIC STUDIES. *Modern Science and Research*, 2(12), 910–917. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27281>
9. Bobojonova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF UZBEK FOLK PROVERBS. *Modern Science and Research*, 2(10), 670–675. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25751>
10. More Citation Formats
11. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). A Proverb is a Product of Folk Wisdom. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 333–338. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/1509>
12. Akmal B. (2024). THE GREAT WALL OF THE EARLY MIDDLE AGES - KANPIRAK WALL. *Modern Science and Research*, 3(1), 694–698. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28381>
13. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
14. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 24–29. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06>
15. Srojeva, G. (2024). EFFECTIVE FORMS OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION AND EDUCATIONAL WORK IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION. *Modern Science and Research*, 3(2), 247–253. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29010>
16. Vahobovna, S. G. (2021). Khoja Abdulkhaliq Ghijduvani And Its Method. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 2(10), 39-40.
17. Хасанова, III. (2024). <https://doi.org/10.5281/zenodo.10651477>. MODERN SCIENCE AND RESEARCH, 3(2), 425–435. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10651477>
18. Xasanova, S. (2023). USING EXPRESSIVE VOCABULARY IN RUSSIAN PROVERBS. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 2(11), 403–408. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10107320>
19. Xasanova, S. (2024). DIFFERENCE BETWEEN PROVERB AND SAYING. *Modern Science and Research*, 3(1), 140–147. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27853>
20. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li. (2023). The History of the Creation and Formation of the Neighborhood. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 480–485. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2142>
21. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 30-35.